

ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЗМІН ПРОВІДНИХ ПОТРЕБ, ТИПОВИХ ДЛЯ ОСОБИСТОСТІ КОМБАТАНТІВ У РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Статтю присвячено дослідженню ідентифікації змін провідних потреб, типових для особистості комбатантів у реабілітаційний період. Для дослідження провідних потреб, типових для особистості комбатантів, був використаний метод колірних виборів. Мова йде про потреби, які виявляють основні кольори: потребу в задоволенні і прихильності; потребу у самоствердженні; потребу в досягненні, володінні, владі; потребу в соціальній активності, емоційному залученні. При інтерпретації результатів орієнтація спрямовувалась на першу, другу та сьому і восьму позиції, оскільки мали намір отримати інформацію про основний спосіб дії та мету, до якої прагне досліджуваний, а також його пригнічені потреби.

На початковому етапі дослідження в експериментальній групі (ЕГ) основні потреби і тенденції були зосереджені на активності, емоційному залученні і водночас потребі відходу від реальної дійсності. На останньому етапі дослідження провідною залишається потреба в активності, емоційній залученості, зникла потреба у відході від реальної дійсності. На перший план вийшла потреба у відстоюванні власної позиції.

Основними потребами контрольної групи (КГ) протягом дослідження були: потреба у глибокій прихильності, тенденція до досягнення зовнішнього захисту та емоційного комфорту; потреба у емоційній задіяності, активності; потреба у спокої, тенденція до пасивності. Порівнюючи три констатувальні етапи експерименту, можемо стверджувати, що провідні потреби досліджуваних КГ майже не змінилися. Однак, на останньому етапі дослідження з'явилися ознаки гармонізації особистості.

Ключові слова: психотерапія, психологічне консультування, допомога, діалектика, комбатант, діаналіз, діалектична поведінкова терапія, сенс.

Постановка проблеми. Однією з проблем, з якою стикаються комбатанти внаслідок психологічних травм на війні – є втрата сенсу життя. Втрата сенсу стає серйозною перешкодою для нормальної життєдіяльності: змінюється поведінка, розвиваються соматичні захворювання, порушуються взаємовідносини, тощо [1, с. 101].

Для вивчення потреб особистості комбатантів, які є смислоутворюючими чинниками та рушійною силою активності особистості на етапі адаптації до мирного життя, використано метод колірних виборів. Вибір цього методу продиктований декількома причинами. По-перше, цей метод не провокує (на відміну від вербальних тестів) реакцій захисного характеру [2]. Методика виявляє не тільки усвідомлене, суб'єктивне відношення досліджуваного до колірних еталонів, але також неусвідомлені реакції на них, що дозволяє вважати метод глибинним, проєктивним. Нам було важливо отримати саме таку інформацію про досліджуваних, тим більше, що комбатанти якраз і відрізняються високим рівнем прояву захисної поведінки.

По-друге, обраний для цілей нашого дослідження тест простий і лаконічний, що важливо у контексті згадуваних вище причин. По-третє, як зазначає автор адаптованого варіанту методу Л.Собчик, I і II позиції кольорів у парі відповідають провідним потребам особистості, які визначають стійкі властивості індивідуально-особистісного патерну, якщо вибір колірної пари відносно постійний, і особливості стану, якщо вибір змінюється і відбувається зсув на початок ряду додаткових кольорів.

При дослідженні провідних потреб та актуальних психічних станів, за допомогою методу колірних виборів ми прагнули прослідкувати зміни, які відображають зміни у виборі колірних еталонів, дізнатись про міру і характер цих змін. Оскільки нас цікавили результати групового дослідження, ми не вдавались до детальної інтерпретації кожного індивідуального випадку, а обмежились лише зазначенням рангового номеру колірної таблиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що питання пошуку сенсу внаслідок переживання травматичних подій були в центрі уваги багатьох вчених. Зокрема, у контексті нашого дослідження становлять інтерес праці В.Знакової, Н.Табаринової, Є.Лазебнової, Л.Катаєвої, М.Магомеда-Емінова, Д.Леонтьєва, Е.Мазур, у яких розглядаються взаємозв'язок сенсу кризових моментів життя, післятравматичного стресового розладу комбатантів з їхньою смисловою сферою. Так, дослідження В.Знакової, Н.Табаринової, Є.Лазебнової, М.Зеленової [3, с. 1; 4 с. 254-262], були спрямовані на вивчення деяких особистісних особливостей комбатантів, та свідчать, що незабаром після повернення з війни у багатьох учасників виникає почуття незадоволеності характером міжособистісних відносин. З'являється, не завжди усвідомлювана, образа за оточуючих, бажання повернутися на війну, яке виражається в суб'єктивному прагненні знову зануритися в атмосферу «бойового братерства». Ці ознаки вказують на наявність тимчасової соціальної дезадаптації учасників війни і втрати сенсу. У працях О.Карачинського зазначено, що у визначенні сенсу життя важливе місце займає вивчення провідних потреб, як складової смислових структур особистості [4, с. 118-121].

Метою статті є дослідження міри зміни провідних потреб комбатантів при застосуванні психологічного консультування за допомогою діалектичних стратегій психологічного впливу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали 96 комбатантів (офіцерів, сержантів та солдатів), які брали участь у бойових діях у зоні проведення Антитерористичної операції. Емпіричне дослідження включало три констатувальні та один формувальний етап експерименту. Критерієм відбору досліджуваних був загальний низький показник п'яти шкал за тестом смисложиттєвих орієнтацій Д.Леонтьєва. Після відбору, на констатувальному етапі експерименту першого порядку, досліджуваних було поділено на КГ та ЕГ та застосовано додаткові методики для дослідження особливостей смислових

структур особистості комбатантів і виявлення їх особистісних характеристик.

Після констатувального етапу експерименту першого порядку було проведено формувальний етап експерименту з досліджуваними експериментальної групи, який тривав 65 днів та складався з індивідуального та групового психологічного консультування із застосуванням діалектичних стратегій. Консультація з кожним досліджуваним відбувалася в середньому раз на тиждень і становила приблизно 10 годин в цілому.

Констатувальний етап експерименту другого порядку проводився після формувального етапу експерименту аналогічно першому та мав на меті дослідити трансформації смислових структур після впливу психологічного консультування на основі діалектичних стратегій. З урахуванням складності та тривалості смислових перебудов особистості, існування можливості зворотного напрямку перебудов ми дійшли до висновку про необхідність проведення констатувального етапу експерименту третього порядку через 45 днів після другого, який проводився аналогічно попереднім.

Ми підраховували частоти появи кожного із кольорів на кожній із 8 позицій. На констатувальному етапі експерименту першого порядку експериментальною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – жовтий;
- на другій позиції – фіолетовий;
- на третій позиції – зелений;
- на четвертій позиції – червоний;
- на п'ятій позиції – синій;
- на шостій позиції – сірий;
- на сьомій позиції – коричневий;
- на восьмій позиції – чорний.

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

(4 5) (2 3) (1 0) (6 7)

Зазначимо, що реальних колірних рядів може бути описано набагато більше, але у межах нашого дослідження ми не мали на меті глибоко аналізувати результати, отримані за допомогою колірного тесту, ці результати носять допоміжний характер. Тому ми обмежилися інтерпретацією найбільш типового колірного ряду.

Характеристиками такого ряду кольорів є нестійка позиція, підвищена емотивність, залежність від впливів середовища, тенденція до уникнення відповідальності, орієнтація більшою мірою на задоволення від процесу діяльності, а не на її результати. Цей тип реагування відрізняють ірреалістичність домагань, риси емоційної незрілості, суб'єктивізм, труднощі соціальної адаптації. Характерна потреба у емоційному залученні без глибини переживань.

Комбатантам характерна потреба у спілкуванні, емоційній залученості, потреба у життєвих змінах та у визнанні. Безпосередність почуттів, пристрасть до забав, ігровому компоненту у діяльності, мінливість в уподобаннях – все це ускладнюється ірреалістичністю домагань, рисами емоційної незрілості, труднощами соціальної адаптації. Також присутня тенденція до уникнення відповідальності, потреба у сильних переживаннях, багата уява, підвищена вразливість, мрійливість. Такі характеристики ряду кольорів добре відображають екзистенційну кризу комбатантів експериментальної групи на початку дослідження.

На констатувальному етапі експерименту другого порядку експериментальною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – зелений;
- на другій позиції – жовтий;
- на третій позиції – синій;
- на четвертій позиції – фіолетовий;
- на п'ятій позиції – червоний;
- на шостій позиції – коричневий;
- на сьомій позиції – сірий;
- на восьмій позиції – чорний.

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

(2 4) (1 5) (3 6) (0 7)

Характеристиками такого ряду кольорів є амбіційно-захисні тенденції комбатантів, потреба у відстоюванні власних установок, завзятість, протидія обставинам, які мають захисний характер. Практичність і тверезість суджень, раціоналізм, тенденція до системного підходу під час вирішення проблем. Опора на накопичений досвід. Орієнтація на власну думку, опір зовнішньо-середовищним впливам. Зрілість життєвої платформи. Почуття суперництва. Значущість своєї соціальної позиції.

Виражена надія на успіх, потреба в емоційній залученості, в перервах, в спілкуванні. Оптимістичність, легке вживання у різні соціальні ролі, демонстративність, потреба подобатися оточуючим, залежність від середовищних впливів, пошуки визнання і прагнення до причетності у міжособистісній взаємодії. У виборі виду діяльності найбільше значення надається тому, щоб сам процес діяльності приносив задоволення. Пристрасть до забав, ігрового компонента у діяльності.

Суперечливе поєднання підвищеного почуття власної гідності і хворобливого самолюбства з підвладністю середовищним впливам, орієнтуванням на думку авторитетів. Потреба зміцнити самооцінку через престижність соціальної позиції і популярність серед оточення. Разом із задоволеністю фізіологічних потреб – у вольовому відстоюванні своєї самостійності, потреба у незалежності і зміцненні своїх позицій у соціумі. Має місце пошук виходу зі складної ситуації.

Основні зміни порядку кольорів має зелений колір, який став на перше місце. Це характеризує потребу справити сильне враження та потребу у визнанні. Потяг до утримання всього, що належить особистості і домогтися свого, незважаючи на опір та перешкоди. Цілі комбатантів на своє майбутнє надають життю осмисленість, спрямованість і тимчасову перспективу. Вони закріпились, самоствердились, що вказує на уникнення депресивних станів, від нерозуміння подальших перспектив життя.

Жовтий колір поставлений на перше місце демонструє прагнення до звільнення і надію на більше щастя, а також передбачає бажання позбавитись конфлікту. Якщо на початку дослідження жовтий колір був на першому місці, то зараз він змістився на друге, що означає подолання певного конфлікту, який мав місце раніше. Разом з тим, що захисна реакція залишилась, з'явилися нові амбіції та установки, які важливо відтаювати у середовищі.

На констатувальному етапі експерименту третього порядку експериментальною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – жовтий;
- на другій позиції – зелений;

- на третій позиції – фіолетовий;
- на четвертій позиції – червоний;
- на п'ятій позиції – синій;
- на шостій позиції – сірий;
- на сьомій позиції – коричневий;
- на восьмій позиції – чорний.

Врахувавши частоти появи кольорів на кожній із 8 позицій, ми дійшли висновку, що на останньому етапі дослідження отримуємо такий типовий колірний ряд:

(4 2) (5 3) (1 0) (6 7)

Характеристиками такої колірної розкладки є стінічний тип реагування, активність позиції, виражена емотивність. В такому типі реагування поєднуються нестійкість із ригідністю. Вони можуть врівноважувати одне одного при достатньому контролі. Висока пошукова активність у поєднанні із тенденцією до планомірності в прийнятті рішень і діях сприяють ефективній діяльності. При недостатній особистісній інтеграції властиві прояви конфліктності.

Ми вважаємо, що потреба у відстоюванні власних установок, практичність і тверезість суджень, опора на власний досвід, здатність до опору впливам соціального оточення, значущість власної соціальної позиції, які виявляє зелений колір, у цьому випадку є ознакою успішності формувального впливу.

Отже, на першому етапі дослідження основні потреби і тенденції, які виявив тест колірних виборів, такі: потреба в активності, емоційній задіяності і, водночас, потреба у відході від реальної дійсності. Тобто потреби комбатантів експериментальної групи відрізняють внутрішня конфліктність, що проявляється і в конфліктності мотиваційних установок. Комбатантів з проблемами відновлення сенсу відрізняє орієнтація на пошук переживань і, водночас, тенденція до ірраціональності домагань, нереальні вимоги до життя, суб'єктивізм, індивідуалістичність.

На останньому етапі дослідження провідними зберігаються потреба у активності та емоційній задіяності. Також на перший план виходить потреба у відстоюванні власної позиції, що є результатом збереження системи здорового мислення та поведінки. Серед основних тенденцій, які відрізняють досліджуваних на останньому етапі дослідження, – тенденція до пошуку переживань і, водночас, оборонність, агресивність захисного характеру.

На початку реабілітації контрольною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – фіолетовий;
- на другій позиції – жовтий;
- на третій позиції – зелений;
- на четвертій позиції – синій;
- на п'ятій позиції – сірий;
- на шостій позиції – червоний;
- на сьомій позиції – коричневий;
- на восьмій позиції – чорний.

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

(5 4) (2 1) (0 3) (6 7)

На констатувальному етапі експерименту першого порядку колірний ряд контрольної групи не дуже відрізняється від колірного ряду експериментальної групи (4 5) (2 3) (1 0) (6 7), що говорить про схожість груп на початку дослідження. Останні два кольори співпадають, тому значима різниця у виборі перших двох кольорів. Якщо у експериментальній групі на першому місці був жовтий колір, а на другому

фіолетовий, то у контрольній групі на першому місці стоїть фіолетовий колір, а на другому жовтий. Жовтий колір поставлений на перше місце демонструє потребу у звільненні і надію на більше щастя, а також передбачає потребу позбавитись конфлікту. Фіолетовий колір поставлений на перше місце демонструє те, що судження і вчинки комбатантів позбавлені реалізму, і їм важко розрізнити дійсність від мрії. Скоріш за все, це викликано обставинами досвіду війни, які породили емоційну нестійкість.

Отже, на першому етапі дослідження осіб, що ввійшли до контрольної групи, відрізняли виражена емоційна нестабільність, ірраціональність домагань, високий, але нестійкий рівень самооцінки, на яку впливає думка значущих оточуючих, риси емоційної незрілості, елементи демонстративності у поведінці. Виразена залежність самооцінки від думки значущих оточуючих впливала на підвищену потребу у визнанні. Звертає на себе увагу той факт, що червоний колір перебуває ближче до кінця ряду, що у поєднанні з іншими позиціями кольорів вказує на відчуття навислої загрози, прагнення уникнути зусиль і збудження, втечу у світ ілюзій, що відповідають власним уявленням і вимогам.

Провідні потреби і тенденції, які виявляються отриманою розкладкою кольорів, – це потреба у відході від реальної дійсності, тенденція до ірраціональності домагань, нереальні вимоги до життя, суб'єктивізм, індивідуалістичність, емоційна незрілість, з одного боку, і потреба в активності, емоційній задіяності – з другого. Фрустрована потреба в самореалізації і досягненні цілей. Такий колірний ряд добре характеризує людей, які перебувають у екзистенційній кризі, що характерно до досліджуваних комбатантів.

На констатувальному етапі експерименту другого порядку контрольною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – синій;
- на другій позиції – жовтий;
- на третій позиції – сірий;
- на четвертій позиції – зелений;
- на п'ятій позиції – фіолетовий;
- на шостій позиції – червоний;
- на сьомій позиції – коричневий;
- на восьмій позиції – чорний.

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

(1 4) (0 2) (5 3) (6 7)

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

Характеристиками такого ряду кольорів є змішаний, емоційно нестійкий патерн особистісних проявів, що виявляє високу підвладність впливам зовнішнього середовища. Характерні чутливість, ранимість, залежність від значущих інших. Підвищений самоконтроль і конформність установок поєднуються із тенденцією до легкої зміни настрою і прагнень, до уникнення відповідальності. Властиве надання більшого значення процесу діяльності, ніж конкретним цілям.

У порівнянні з початком дослідження, у отриманій колірній розкладці більшого значення набувають занепокоєння у зв'язку із усвідомленням відсутності сенсу подальшої боротьби на шляху до досягнення цілей, які, очевидно, дещо різноманітніші, порівняно із цілями на початку дослідження. Вони можуть все ще включати цілі подальшого вживання алкогольних

напоїв, але можуть включати і цілі змін власного способу життя.

Оскільки цей колірний ряд характеризується ще й зсувом сірого кольору на початок ряду, у поєднанні із позицією червоного кольору у кінці ряду він вказує на те, що для цієї групи досліджуваних характерні втома і відчуття безсилля, які викликають захисну реакцію обмежувальної поведінки, незважаючи на рішучість щодо досягнення своїх цілей. Зрозуміло, що прояви обмежувальної поведінки ускладнюють можливість психологічного втручання.

Основні потреби і тенденції, які виявляються цією колірною розкладкою, такі: афіліативна потреба – потреба у глибокій прихильності, тенденція до досягнення зовнішнього захисту, до емоційного комфорту; разом з тим – потреба у емоційній задіяності, активності; потреба у спокої, тенденція до пасивності.

Як бачимо, потреби і основні особистісні тенденції контрольної групи комбатантів на другому етапі дослідження відрізняють внутрішню суперечливість, неузгодженість, що, напевно, і є тим важелем, який запускає процес особистісних змін, викликаючи необхідність смислових перебудов.

На констатувальному етапі експерименту третього порядку контрольною групою найчастіше обирались такі кольори:

- на першій позиції – жовтий;
- на другій позиції – фіолетовий;
- на третій позиції – зелений;
- на четвертій позиції – червоний;
- на п'ятій позиції – сірий;
- на шостій позиції – синій;
- на сьомій позиції – коричневий;
- на восьмій позиції – чорний.

Керуючись частотами появи кольорів, можемо отримати типовий ряд кольорів. Він виявився таким:

(4 5) (2 3) (0 1) (6 7)

Основні тенденції, виявлені за допомогою тесту колірних виборів, у контрольній групі на констатувальному етапі експерименту третього порядку практично не змінилися в порівнянні з першими двома етапами. Однак слід зазначити, що червоний колір перемістився на дві позиції ближче до початку ряду, що є ознакою деякої гармонізації особистості, яка відбулась протягом дослідження.

Крім цього, у цій групі на одну із перших 3 позицій перемістився зелений колір, а сірий – перемістився ближче до кінця ряду. Відмічається зсув синього кольору у кінець ряду, а отже, не відображає зону виражених психологічних конфліктів особистості.

Такі зміни колірних позицій свідчать про незадоволеність афіліативної потреби, відчуття непорозуміння, втечу у світ ілюзій від реальності, яка не влаштовує, і розчарувань у сфері значущих міжособистісних контактів. Афіліативна потреба наприкінці дослідження є досить напруженою, однак компенсаторні тенденції, викликані фрустрацією цієї потреби, відносно конструктивні, так як не відмічається на перших позиціях ряду чорного, сірого або коричневого кольорів.

Висновки. З'ясовано провідні потреби, типові для особистості комбатантів. Так, на початку дослідження в ЕГ основні потреби й тенденції, виявлені за допомогою тесту колірних виборів, такі: потреба в активності, емоційній задіяності й водночас потреба у відході від реальної дійсності. На останньому етапі дослідження провідною зберігається потреба в активності, емоційній задіяності, а потреба у відході від реальної дійсності зникла. Також на перший план виходить потреба у відстоюванні власної позиції, що є результатом збереження тієї системи здорового мислення й поведінки, яку ми виробили застосуванням діалектичних стратегій у ході психологічного консультування.

Основними потребами комбатантів КГ протягом дослідження були афіліація – прагнення до глибокої прихильності, тенденція до досягнення зовнішнього захисту, емоційного комфорту; необхідність в емоційній задіяності, активності; потреба у спокої, тенденція до пасивності. На останньому етапі дослідження потреби (в активності, емоційній задіяності, відході від реальної дійсності) досліджуваних КГ майже не змінилися.

Перспективи подальших досліджень можуть стати вивчення трансформації провідних потреб особистості комбатантів під впливами інших методів та методик психологічного консультування на психотерапії, для розвитку найефективніших способів надання допомоги.

Список використаних джерел

1. Карачинський О.А. Діалектичні стратегії надання психологічної допомоги військовослужбовцям в постстресових період / за ред. Стасюка В. В. Вісник Національного університету оборони України, 36-к наук. праць. К.: НУОУ. Вип. 2 (45). 2015 – 352 с.
2. Собчик Л. Н. Метод цветовых выборов. Модифицированный цветовой тест Люшера. Москва, 1990. 88 с.
3. Знаков В.В. Непостижимое и тайна как атрибуты экзистенциального опыта. Психологические исследования. 2013. Т.6, № 31. 1 с. URL: <http://psystudy.ru> (дата обращения: 20.11.2013).
4. Карачинський О. Трансформація смислових структур особистості комбатантів у реабілітаційний період: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09.

Надійшла до редколегії 25.09.2020

O.Karachynskyi, PhD in psychological sciences,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE IDENTIFICATION OF CHANGES OF SIGNIFICANT NECESSITIES, THAT ARE TYPICAL FOR THE PERSONALITY OF THE COMBATANT IN THE COURSE OF THE REHABILITATION PERIOD

The article is dedicated to the research of identifying the changes of significant necessities, that are typical for the personality of combatants in the course of the rehabilitation period. In order to identify significant necessities, that are typical for the personality of combatants the method of color selection has been used. It is referred to the necessities that are determined by main colors: the necessity of satisfaction and affection, the necessity of self-empowerment, the necessity of achievement, obtainment, power; the necessity of social activity and emotional engagement. When interpreting the results, the orientation was aimed at the first, second and seventh and eighth positions, though we had the intention to receive the information

© Карачинський О., 2020

concerning the main way of action and its purpose, the one that the researcher is planning to reach as well as his suppressed necessities.

At the initial stage of research within the experimental group (EG) the main necessities and tendencies were focused on activity, the emotional engagement, and simultaneously the necessity to lose the actual reality. At the final stage of research prominent remains the necessity to stay active, and emotionally engaged there's no longer a necessity to lose the actual reality. Prior becomes the need to fortify ones' position.

The main necessities of the control group were: the need to sense intense affiliation, the tendency to achieve external protection and emotional comfort; the need to be emotionally engaged, active, the tendency to be passive. When comparing the fixed stages of the experiment we could obviously claim that the prior necessities of control groups under research have practically not changed. However, at the final stages of research there turned out to be features of harmonizing the personality.

Key words: psychotherapy, psychological consultation, assistance, dialectics, combatant, dianalyses, dialectical behavioral therapy, meaning.

УДК 159.9

Ю.Широбоков, доктор психол.наук,
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
О.Тімченко, доктор психол.наук,
Національний університет Цивільного захисту України
К.Кравченко, канд.психол.наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2020.44.15-18>

ДЕЯКІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПОСТ-ІЗОЛЯЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ПІД ЧАС ПОЛОНУ КАТУВАННЯ

Проблема медико-психологічної допомоги та підтримки особам, які перебували в полоні та/або піддавалися тортурам, актуальна для багатьох країн світу. Згідно з даними Amnesty International завдають тортур і жорстоко поводяться з людьми, принаймні, у 140 країнах світу.

З 2014 року це питання стало особливо гострим, адже збройний конфлікт у країні завжди негативно впливає на дотримання прав людини. Поняття полону актуалізувалося ще в 2014 році, під час протестів на Майдані, й отримало своє продовження внаслідок ситуації, що склалася в Криму та на сході Луганської і Донецької областей. Тортури і жорстоке ставлення забороняються міжнародним правом. Існує міжнародний консенсус стосовно того, що такі зловживання порушують гідність людини і не можуть бути виправдані ніякими обставинами.

Але, на жаль, реалії сьогодення та ведення бойових дій на сході України змушують робити висновки про недотримання країною агресором Женевських конвенцій та гуманного поводження з військовополоненими. Таким чином, увага науковців була спрямована саме на вирішення питань та надання деяких рекомендацій щодо медико-психологічної пост-ізоляційної допомоги та підтримки військовослужбовцям, які пережили під час полону катування. Матеріал статті ґрунтується на проведених емпіричних дослідженнях та на досвіді надання психологічної допомоги військовополоненим у пост-ізоляційний період.

У дослідженні брали участь 694 колишніх військовополонених, які були звільнені з військового полону впродовж 2015-2019 років. З загальної кількості досліджуваних (n=694), 643 особи (92,7%) – військовослужбовці Збройних Сил України та 51 особа (7,3%) – бійці добровольчих батальйонів («добробатівці»).

У статті розкриті особливості психологічної роботи з колишніми бранцями, розглянуті особливості кожного етапу надання психологічної допомоги військовослужбовцям. Також представлений аналіз негативних психологічних наслідків перебування у військовому полоні, серед яких почуття провини та сорому, контроль власних почуттів, уникнення спілкування та ізоляція, негаразди у подружніх та сімейних стосунках, агресивні реакції та бажання помсти.

Ключові слова: військовополонені, тортури, бранці, полон, медико-психологічна допомога та підтримка.

Постановка проблеми. Тортури – це гіперекстремальна ситуація, що призводить до важких психічних та емоційних наслідків незалежно від психологічного стану особи до катувань [1].

У міжнародній практиці головним керівництвом для роботи з людьми, що піддавалися тортурам, є Стамбульський протокол або ж Керівництво з ефективного розслідування і документування тортур та інших жорстоких, принизливих для гідності видів поводження та покарання [2].

Психологи та психотерапевти, на основі особистого досвіду, неодноразово робили спроби визначити та ідентифікувати специфічний розлад, спричинений катуваннями (так званий синдром тортур), але це не було підтверджено емпірично. І до сьогодні ми не знайшли в науковій літературі підтверджень того, що «унікальні» розлади в результаті впливу тортур відмінні

від розладів, спричинених іншими психотравмувальними подіями полону. Ми лише можемо констатувати, що пережиті під час полону катування призводять до дисоціативних розладів, а також до глибоких дезінтеграційних явищ, таких як деперсоналізація, і навіть до формування різних еґо-станів, що містять окремі когнітивні, афективні й поведінкові структури [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми полону присвячені чисельні дослідження [4,5,6], проте особливості медико-психологічної пост-ізоляційної допомоги та підтримки військовослужбовців, які пережили під час полону катування вивчені недостатньо.

Мета статті. Систематизувати отриманий практичний досвід, розглянути особливості та надати деякі рекомендації щодо медико-психологічної пост-

© Широбоков Ю., Тімченко О., Кравченко К., 2020